

veld woonde op de Koninginneweg, schuin tegenover Bernard Vroom. Hij was lid van de katholieke kunstenaarsvereniging De Violier.

Het eerste kunstwerk waartoe pastoor Hoosemans opdracht gaf, was een zesdelig glasraam van Joep Nicolas met de legende van zijn naamheilige Sint Hubertus, zichtbaar vanaf de straat.

★ Palestrinastraat 6 boven

Vijftiger en dichter Gerrit Kouwenaar (Amsterdam 1923-2014) groeide op in de Palestrinastraat, het eerste deel van de Valeriusstraat tot de Obrechtkerk er middenin werd gezet: 'Sociaal gezien was de straat in die jaren vijftig als volgt verdeeld: je had de katholieken, een paar joodse families en de rest. Mijn ouders waren Nederduits Hervormd, maar deden er niets aan, dus ik zat bij de rest. Ik voelde me altijd een beetje achtergesteld bij de katholieke families. Ze waren altijd met meer, ze waren beter gekleed, ze hadden kapsones. Als je dat zo opschrijft, klinkt het al snel veel te zwaar aangezet – noem het maar een vaag gevoel van onbehagen. Verder hadden de katholieken hun kerk, de Obrechtkerk.' In 1930 verhuisde de familie naar Johannes Vermeerstraat 193.

★ Palestrinastraat 29/2

Surrealist Rik Lina (Valkenburg 1942-) verliet met ruzie het ouderlijk huis in de Geleenstraat en trok hier in 1961 in bij Elizé Bleys (1942-2022), achterkleindochter van de katholieke architect Adrianus Cyriacus Bleys (Hoorn 1842-1912 Amsterdam), kleindochter van de Volendammer schilder Adri Bleys en dochter van architect Alexander Elize Bleys (1907-79) en de eveneens artistieke Marie Penseel (!).

Hoewel ze dezelfde katholieke school in Nieuw-West⁴ bezochten, zagen ze elkaar voor het eerst tijdens een jazznacht in het Concertgebouw, omdat zij de school al na een jaar voor gezien hield. Na de scheiding van haar ouders bleef haar vader hier op driehoek wonen en huurden Rik en Elizé een kamer bij haar moeder, maar Lina huwde haar na een jaar hokken in 1962 – toen ze achttien waren geworden – en ze verhuisden naar een afbraakpand in de Vrolijkstraat.

In 1967 maakte Lina regelmatig psychedelische muurschilderingen voor jeugdhonk Fantasio, eerst *Provodya?* geheten. Toen Fantasio na de opening van de Melkweg new age-centrum De Kosmos werd, schilderde hij het hele pand wit: 'Via Ger Lataster, die in de BKR-commissie zat, kreeg ik de officiële opdracht een serie wandpanelen voor de ingang van De Kosmos

te maken, erg leuk om dat te doen nadat ik jarenlang alles gratis had gedaan.' Als 'huisschilder' had hij er een atelier op zolder. De veertien nummers van 'psychedelies bulletin' Moksha verschenen tussen 1968 en 1971, vanaf het derde nummer met Lina's illustraties en omslagen; tegelijk gaf hij vele andere tijdschriften vorm. Elizé werd edelsmid en dreef koper, wat na hun verhuizing naar Bonaire niet meer kon, en bakte toen een eveneens surrealistische wereld van keramiek, potten altijd zonder draaischijf, gewoon met de hand.

★ Jacob Obrechtstraat 37hs

De gelauwerde, van theater, tv, radio en film bekende acteur Henk van Ulsem (Kampen 1927-2009 Bussum) studeerde in 1949 cum laude af aan de toneelschool in Amsterdam en woonde hier vanaf 1953. De Amerikaanse acteur-zanger Donald Jones (Harlem 1932-2004 Amsterdam) trok voor een korte poos bij hem in, nadat hij in 1957 Nederland had leren kennen in hotel Koning in de Tweede Helmersstraat. Een kort verblijf, want hij vond het 'een vriendelijke, maar beschaafde, vrij saaie buurt'. Een kort homoseksueel avontuur ook, want spoedig huwde hij Adèle Bloemendaal.

★ Jacob Obrechtstraat 44/2

Celliste en dirigente Frieda Belinfante (Amsterdam 1904-95 Santa Fe, New Mexico) woonde hier bij haar moeder, pianiste Georgine Hesse, vanaf dier scheiding in 1915. Vele jaren later werd zij de eerste dirigente in Nederland. Vanaf 1942 leidde zij – met mensen als Gerrit van der Veen – de CKC (Centrale Kunstenaars

Celliste en dirigente Frieda Belinfante

Commissie), die financiële steun verleende aan kunstenaars die weigerden voor de Kultuurkamer te tekenen. In die hoedanigheid bereidde zij de aanslag op het bevolkingsregister in 1943 mede voor, maar omdat zij een vrouw was mocht ze van Van der Veen niet aan de actie zelf deelnemen. Vanaf het dak van haar moeders woning heeft ze wel naar de brand staan kijken voordat ze naar Zwitserland wist te ontkomen. In de stoep is een struikelsteen geplaatst.

Biografie van Frieda Belinfante op Henriëtte Bosmans' Poëzie voor violoncel en orkest

Chris van der Hoef bij het profiel van Burgemeester Tellegen in zijn atelier in 1923.

★ Jacob Obrechtstraat 49

In 1915 werd de Groninger ingenieur Jan Tellegen (1859-1921) burgemeester van Amsterdam en verhuisde hij hier naartoe van Nicolaas Maesstraat 46, waar hij als directeur van Bouw- en Woningtoezicht had gewoond.²⁷ Na een zegetocht in Arnhem, met als klinkendste resultaat park Sonsbeek, mocht hij in 1901 de volkswoningbouw in Amsterdam vlot trekken, samen met Arie Keppler en Floor Wibaut. Hij betrok als eerste echte architecten bij de volkswoningbouw en zo brak de Amsterdamse School op grote schaal door. Hij stierf kort na de ingang van zijn tweede termijn en werd geëerd met een monument²⁸ in het mekka van de volkswoningbouw, het grote Dageraadcomplex in De Pijp, waar een straat naar hem hernoemd werd.

★ Jacob Obrechtstraat 51/De Lairessestraat

Van 1925-34 woonden hier componist Bram Loman (1868-1954) en zijn vrouw, operazangeres Alida Lütke-mann (1869-1942). Hij richtte in 1913 het Bureau voor Muziek-Auteursrecht mede op en was tot 1932 directeur. De Buma was ook hier gevestigd en, van 1955 tot januari 2019, de staf van het Concertgebouworkest.

In 1915 kreeg Loman een visioen van een grote menigte in de natuur die eerbiedig luisterde naar het geluid van de vrede dat van verre tot hen kwam. Volgens ontwierp hij een verdragend muziekinstrument dat vrede dichterbij moest brengen, gemaakt van fabriekssirenes. Binnen zijn netwerk wist hij dirigent Willem Mengelberg en componist Johan Wagenaar te interesseren en via hen de eerste fasen van het project gefinancierd te krijgen. Pas in 1928 werd een eerste proef gehouden, in de Haarlemmermeer, met de Irenaphoon ('Geluid van vrede'), waarmee muziek tot wel vier kilometer zuiver kon worden overgebracht. Bij het tweede experiment een jaar later in de Beethovenstraat was de Irenaphoon uitgebreid van drie tot zeven sirencellen, waarmee Loman veertien tonen kon produceren. De definitieve Irenaphoon moest 24 sirenes krijgen, met 48 tonen. Door de crisis van 1929 kreeg hij de financiering niet meer rond. De prototypen zijn helaas onvindbaar.

Reconstructie van een voorloper van de Irenaphoon, waar Loman in 1915 patent op aanvraag

★ Jacob Obrechtstraat 56 huis

Schilderes en *bonne-vivante* Claire Bonebakker (Soerabaja 1904-79 Taxco) woonde hier tijdens haar kortstondige huwelijk met bankdirecteur Kees Goede-waagen, van 1934-39.

Clara Bonebakker kwam met haar familie in 1915 van Java naar Amsterdam (Keizersgracht 580), waar haar vader directeur van de Koloniale Bank werd. Clara bezocht het Lyceum voor Meisjes aan de Pieter de Hoochstraat en volgde de tekenlessen bij Loes Beijerman, met wie ze levenslang bevriend bleef. Na schei-

²⁶ Het Pius X college was de enige gemengde katholieke middelbare school; zo progressief waren hun ouders weer wel.

²⁷ Architect Meindert Lippits had daar een steen aan de gevel laten aanbrengen met de tekst: 'Veel hebben monds genoeg/om iemands werk te balen/Maar niet wel hands genoeg/wat beters zelf te maken/Het zeggen is maar wind/ik houde wel van doen!'

²⁸ Het monument is in 1928-29 aangebracht aan de achterkant van de Openbare Leeszaal in de Coöperatiehofen gemaakt door Piet Kramer (architect), Chris van der Hoef (bronzes portret) en Driks Jansen van Galen (steen sculpturen).

G.F. La Croix, Rederijgebouwtje, De Ruyterkade, 1919

★ Johannes Verhulststraat 186/2

De Amsterdamse timmermanszoon Guillaume Frédéric la Croix (Amsterdam 1877-1923 Oudenoord) begon zijn loopbaan als tekenaar bij de dienst Publieke Werken, waar hij in 1899 eervol werd ontslagen. In 1900 kwam hij te werken op het bureau van Eduard Cuypers, vrijwel tegelijk met de eerste generatie Amsterdamse School-architecten Joan van der Meij, Pieter Lodewijk Kramer en Michel de Klerk, met welke laatste hij vriendschap sloot. Voor hij in 1914 een eigen bureau begon, werkte hij nog zes jaar bij de commerciële architect Albert Jacot, bekend van warenhuizen in eclectische stijl. Als zelfstandig architect werkte hij in de stijl van de Amsterdamse School. Frits Staal vroeg hem voor de villawijk Park Meerwijk in Bergen. In 1916 ontwierp hij een complex herenhuizen met en rond het Scheepvaartmuseum in de Cornelis Schuytstraat. Zijn bekendste werken zijn een complex arbeiderswoningen in de Bellamystraat en het houten rederijhuisje achter het Centraal Station, in 1919 gebouwd in de stijl van Sumatraanse paalwoningen – het beste voorbeeld in Nederland van Indische beïnvloeding van de Amsterdamse School.

De laatste tien jaar van zijn leven woonde hij hier met zijn gezin. Zijn zoon Willy (1906-42) volgde hem op als architect bij Publieke Werken en werd wegens verzetsactiviteiten naar Sachsenhausen gedeporteerd.

★ Johannes Verhulststraat 193 boven

De Vijftiger Gerrit Kouwenaar (Amsterdam 1923 – 2014), een van de grootste dichters van het Nederlands

taalgebied, groeide hier van 1930-35 op als zoon van journalist David Kouwenaar, correspondent van de Nieuwe Rotterdamse Courant, toen nog niet gefuseerd met het Amsterdamse Handelsblad. 'Er werd geschreven bij ons thuis. En gelezen, en getekend. Dat is toch anders dan als je vader bij een bank werkt. In een huis waar geen kleurpotloden liggen, ga je ook niet gauw tekenen. Ik was altijd bezig met dingen maken, boekjes maken. Met mijn vader gingen mijn broer en ik geregeld naar het Stedelijk en het Rijks, al van jongs af aan. De kunst was voor ons een soort extra, een versiering die erbij hoorde. Mijn vader heeft ons altijd gestimuleerd in onze pogingen om zelf iets te maken.'

De schilder en dichter David Kouwenaar (Amsterdam 1921-2011 Bergen) was zijn oudere broer en groeide hier dus eveneens op, maar vertrok op zijn twintigste naar Bergen, waar hij in het zomerhuisje van zijn ouders al schilderlessen had ontvangen van Henri ten Holt.

★ Johannes Verhulststraat 195/1

Nog Friezer (zijn vader heette Tjebbe, zijn moeder Wiepkje Hiemstra) dan Auke Komter was de beeldhouwer Tjipke Visser (Workum 1876-1955 Bergen), die op dertigjarige leeftijd naar de hoofdstad kwam voor achtereenvolgens de Industrijschool van de Maatschappij voor den Werkenden Stand, de Rijksnormaalschool voor Teekenonderwijzers, de Rijksnormaalschool voor Kunstnijverheid en de Rijksakademie. In 1907 was hij de eerste Amsterdamse kunstenaar die zich vestigde in Bergen, dat uit zou groeien tot een kunstenaarsdorp van formaat.

In 1930 keerde Visser terug naar Amsterdam (Binnenkant) en werd hij alras de 'huisbeeldhouwer' van de SDAP: hij vervaardigde monumenten voor de socialistische schrijver Adama van Scheltema in Plan-Zuid en diens grafmonument in Driehuis-Westerveld; op dezelfde plek een grafteken voor Floor Wibaut en een buste van de wethouder voor de burelen van het Vrije Volk; een grafmonument voor de Ljouwertse SDAP-oprichter Louwe Zandstra in Leeuwarden en een monumint foar Piter Jelles Troelstra in Stiens. Tijdens de oorlog sloot hij zich echter aan bij de Kultuurkamer, als een van de weinige beeldhouwers, en kreeg hij goedbetaalde opdrachten van de bezetter, zoals voor het raadhuis in Grouw en de NH-kerk van zijn geboorteplaats.

Zijn dochter Marijke Tjipke Visser (Amsterdam 1915-99 Bergen) werd edelsmid en woonde vanaf 1939 op de bovenwoning van Johannes Verhulststraat 156a, terwijl hij zowel daar als in Bergen stond ingeschreven.

Tjipke Visser, Artispennig: Tweerijffer-bronvogels, 1929 voor Nederlandse Vereniging voor Penningkunst

In 1943, toen de Duitsers de kuststrook ontruimden, kwam Tjipke Visser via de Pieter de Hoochstraat in 1944 hier terecht. In augustus 1945 keerde hij terug naar Bergen; Marijke trouwde later dat jaar en volgde haar vader naar Bergen in 1949, waarna zij eveneens beeldhouwster werd en haar eerste opdrachten kreeg, alle in Friesland.

★ Johannes Verhulststraat

Joep Bertrams (Roermond 1946) is een van de internationaal bekendste Nederlandse politiek tekenaars. Tot 1989 illustreerde hij vooral kinderboeken; van 1982-88 produceerde hij voor de kinderpagina Goghem van Het Parool een speelse nieuwsrubriek, waarop hij politiek tekenaar werd. Sindsdien wordt zijn werk in tal van toonaangevende bladen in Europa en Amerika gepubliceerd, maakte hij geanimeerde spotprenten en won hij tweemaal de Inkspotprijs. Daarnaast doceert hij aan de Academie voor Beeldende Kunst in Enschede. Sinds 1982 woont hij in dit voormalig pension voor vooral Italiaanse gastarbeiders.

★ Johannes Verhulststraat 216

De legendarische actrice Charlotte Köhler (Amsterdam 1892-1977) woonde jaren alleen op verschillende adressen tot haar huwelijk met toneelschrijver August Dufresne in Maastricht in 1920. Hier woonde ze nog het langst, in 1917-18, op kamers, vlak na de afronding van de toneelschool. Eduard Verkade stelde haar meteen aan bij zijn Koninklijke Vereeniging Het Nederlandsch Tooneel. Het huwelijk duurde tot 1937, maar de samenwerking werd voortgezet met hem als regisseur en haar als actrice, die het solotooneel tot apart genre verhieft.

★ Valeriusstraat 104 boven

Vanaf 1974 woonde hier dichter en vertaler J. Bernlef (Henk Marsman, Sint Pancras 1937-2012 Amsterdam), die naar school ging in Haarlem, maar in Amsterdam aan de Eerste Openbare Handelsschool aan het Raamplein G. Brandts (Gerard Bron) en K. Schippers (Gerard Stijger) tegenkwam en met hen in 1958 het dwarse en vernieuwende blad Barbarber oprichtte. Bij wijze van reactie op de gekunstelde poëzie van de Vijftigers vonden zij 'dat alles materiaal voor poëzie kon zijn, [...] dat materiaal meer voor zichzelf te laten spreken, de eigen persoonlijkheid en problematiek zo weinig mogelijk of in ieder geval zo indirect mogelijk op de voorgrond te laten treden.' Hier schreef hij zijn bekendste boek, het door Heddy Honigmann verfilmde *Hersenschimmen* (1984).

In 1960 huwde hij Eva Hoornik (Amsterdam 1937-2021), een van de tweelingdochters van de dichter Ed. Hoornik (de andere, Erica, huwde K. Schippers). Ze werd journaliste en mocht Bernlef in 1959 interviewen omdat hij de Reina Prinsen Geerligsprijs had gewonnen.

Zijn laatste jaren sleet Bernlef niet ver hier vandaan, in het ruim opgezette 'étagehuis' Parkwijk op de Waldeck Pyramontlaan.

★ Valeriusstraat 108

De Amerikaanse schilder Walter Castle Keith (Penfield, NY 1863-1927 Detroit) kwam hier in 1912 met zijn vrouw Daisy. In 1914 trokken zij, zoals zovele Amerikaanse kunstenaars, naar het dorpse en vermeend idyllische Laren, om in 1920 terug te keren naar zijn geboorteplaats. Vanaf 1901, in de hoogtijdagen van de Amerikaanse 'Hollandgekte', kwam hij in Katwijk, Den Haag, Heeze, Amsterdam en Laren pittoreske vissers en boeren en hun schuiten en interieurs schilderen in een laat-impressionistische stijl. Het Stedelijk Museum heeft twee van zijn schilderijen geërfd, waarvan Stoomwagens uit de collectie-Esser.

★ Valeriusstraat 109/2

Als ontregelend en conceptueel kunstenaar was Pieter Engels (Rosmalen 1938-2019 Amsterdam) een typisch product van de subversieve jaren zestig. Van 1962-77 woonde hij hier boven een dameskapsalon en daar richtte hij in september 1964 de EPO op: Engels' Products Organization. Een bedrijf met een directeur – Pieter Engels – en een salesmanager – Engels' alter ego Simon Es. Engels was hiermee de eerste kunstenaar die zich presenteerde als ondernemer, met een showroom, catalogi, reclamefolders en bijbehorend taalgebruik,